

ANTRINIAI PREDIKATYVAI

Antriniai predikatyvai yra predikatiniai vardažodžiai, vartojami sakiniuose, kuriuose pagrindinis veiksmažodis yra ne jungtis, o autosemantinis veiksmažodis. Jie išreiškia tam tikrą požymį, būseną ir pan., kuri priskiriama vienam iš pagrindinio veiksmažodžio argumentų, paprastai subjektui arba objektui, rečiau periferinę poziciją užimančiam argumentui. Pavyzdžiai rodo pirminių (jungties sakinyje vartojamų) ir antrinių (su pilnareikšmiu veiksmažodžiu vartojamų) predikatyvų kontrastą:

Maišelis pilnėjo, ir Fortunatas buvo patenkintas.

Henrikas Algis Čigriejus, 1995, DLKT

J. Bogatas buvo kažkur išėjęs ir grįžo patenkintas.

Lietuvos rytas, 2001, DLKT

Sintaksiškai galime išskirti dvi situacijas:

- arba antrinis predikatyvas nėra veiksmažodžio argumentas, taigi sintaksiškai jis funkcionuoja kaip sakinio lygmens modifikatorius, priklausomas nuo veiksmažodžio;
- arba jis yra veiksmažodžio argumentas, taigi sintaksiškai jis funkcionuoja kaip vienas iš veiksmažodžio komplementų.

Sintaksinio ryšio skirtumą rodo šie pavyzdžiai:

Dabar nuplikęs vaikiną jau vedęs, augina du vaikučius ir gyvena sau laimingas.

Filomena Taunytė, 2006, DLKT

Dabar visų laikomas išskirtinai laimingu: išsprukęs iš Sibiro, gavęs turtus.

Alė Rūta, 2000, DLKT

Semantiškai antriniai predikatyvai skiriasi tarpusavy pagal tai, ar apibūdina savybę ar būseną, egzistuojančią veiksmažodžio reiškiamo įvykio vykimo metu, ar savybę ar būseną, kuri atsiranda kaip veiksmažodžio reiškiamo įvykio rezultatas:

Taurė stovėjo tuščia.

Jolita Skablauskaitė, 2004, DLKT

Lentynėlės pilnos prikrautos knygų.

Vytautas Maknys, 1997, DLKT

Modifikatoriais einantys antriniai predikatyvai yra funkciškai giminingi aplinkybėms. Jie prie pagrindinės sakinio predikacijos prideda antrą, žemesnio lygmens predikaciją. Aplinkybių ir antrinių predikatyvų skirtumas tas, kad antriniai predikatyvai vienam iš veiksmažodžio argumentų priskiria savybę arba būseną, kuri laikoma galiojančia veiksmažodžio reiškiamo įvykio arba situacijos metu, arba atsiradusia kaip šio įvykio rezultatas. Aplinkybės, skirtingai nuo antrinių predikatyvų, neapibūdina veiksmažodžio argumentų, o patį įvykį, procesą, situaciją. Šis skirtumas vadinamas orientacijos skirtumu: antriniai predikatyvai orientuoti į pagrindinės predikacijos argumentus, o aplinkybės iš principo yra orientuoti į visą predikaciją. Ir aplinkybės, ir antriniai predikatyvai kartu paėmus atstovauja bendrai kategorijai, kurią galima vadinti antrine (nepagrindine) predikacija.

Tie žodžiai, kurie paprastai eina pirminių predikatyvų funkciją, gali eiti ir antrinių predikatyvų funkciją: būdvardžiai (būdvardiškai vartojami dalyviai) arba daiktavardžiai.

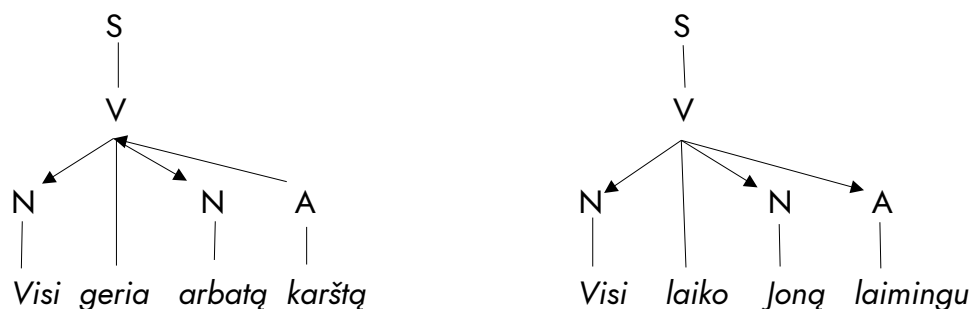
jis buvo patenkintas / jis grįžo patenkintas
jis yra kvailys / jis yra laikomas kvailiu

Atskirai reikia aptarti prielinksninių frazių statusą. Šioms frazės būdinga aplinkybinė funkcija; kadangi jų vartojimas su veiksmažodžiu *būti* vientisiniame sakinyje čia nepriskiriamas pirminio predikatyvo kategorijai (plg. xxx), taip pat nepripažįstame prielinksninių frazių antriniais predikatyvais ir apibūdiname jas kaip orientuotas aplinkybes:

Tai kodėl žmogus turi nusvirti per langą be akinių?
Bernardinai, 2008, DLKT
Tik kalėjime Briedis buvo be akinių, kurie iš kalinių atimami.
Dienovidis, 1996, DLKT

Sintaksinė reprezentacija

Ar antrinis predikatyvas eina modifikatoriumi ar komplementu, sintaksinė schema beveik vienoda:

Modifikatoriais einantys būsenos antriniai predikatyvai (depiktyvai)

Modifikatorių funkciją einantys antriniai predikatyvai, kurie apibūdina vieno iš veiksmažodžio argumentų būseną, savybę ir pan., egzistuojančią įvykio metu, vadinami ir depiktyvais (lot. *depingere* 'paišyti, aprašyti'). Šis terminas dažniausiai taikomas antrinio predikatyvo funkciją einantiems būdvardžiams. Depiktyvinis būdvardis derinamas su daiktavardžiu, į kurį yra orientuotas.

Kazys patenkintas krestelėjo pečiais.
Rimas Lonskis, 1999, DLKT
Kiselių galima valgyti tiek šaltą, tiek karštą.
Laima Abraitytė, 2001, DLKT
Niekada nebuvau matęs jos tokios gražios.
Saulius Tomas Kondrotas, 1996, DLKT
Nors velionio žmona greičiausiai buvo paskutinis žmogus, kalbėjęs su juo dar gyvu.
Kauno diena, 2000, LKT

Ir daiktavardžiai gali eiti modifikuojančiu antriniu predikatyvu. Tokiu atveju jis vartojamas su žymikliu *kaip*, kuris istoriškai tapatus būdo santykiniam prieveiksmiui *kaip*:

Dalyvavo kaip stebėtojas Žalgirio ir Pabaisko mūšiuose, Vilniuje gydė maro aukas, kariavo su švedais.
Jurgis Kunčinas, 1997, DLKT

Ypatingas, leksiškai ribotas daiktavardinio antrinio predikatyvo tipas nurodo į asmens funkciją arba profesiją. Jis dažniausiai eina su tokiais veiksmažodžiais kaip *tarnauti, dirbti, darbuotis*. Daiktavardis žymimas įnagininku:

[...] *Škirpa, volens nolens net aštuonerius metus turėjo būti Lietuvos karo atašė Berlyne, o po Lenkijos ultimatumo ir diplomatinių santykių užmezgimo darbuotis Lietuvos pasiuntiniu Lenkijoje o jau iš ten, vos metams praėjus – išvykti Lietuvos pasiuntiniu į Berlyną.*
Alfonsas Eidintas, 2008, DLKT

Modifikatoriais einantys rezultatiniai antriniai predikatyvai

Rezultatinių antrinių predikatyvų funkciją einančių būdvardžių grupė yra nedidelė: ji apima tik būdvardžius *pilnas, sklidinai*.

Prie šulinio rado pririštą kibirą. Prisisėmė pilną, pasistatė ant rentinio krašto.
Romualdas Granauskas, 1997, DLKT
Staiga panardinu abu kibirus, prisemiau juos sklidinai net nežiūrėdama į gilumą [...]
Nijolė Ambrazaitytė 2005, DLKT

Ši konstrukcija nėra visiems kalbos vartotojams priimtina: vartojami ir atitinkami prieveiksmai (*pilnai, sklidinai...*):

Kazys vėl sklidinai pripildė taures.
Rimas Lonskis, 1999, DLKT

Ši prieveiksminė strategija būdinga ir visiems kitiems rezultatiniams antriniam predikatams:

Tačiau visiškai nebūtina kambarį dažyti raudonai ar kabinti purpurines užuolaidas.
Verslo žinios, 2008, DLKT

Kadangi prieveiksmai negali funkcionuoti kaip pirminiai predikatyvai (**kambarys yra raudonai*), šių prieveiksmių negalima apibūdinti kaip antrinių predikatyvų. Galima juos pavadinti „orientuotais prieveiksmais“, o gramatinės funkcijos požiūriu – „orientuotomis aplinkybėmis“. Nepaisant šios orientacijos juos ir iš semantinės perspektyvos galima traktuoti kaip aplinkybes: kol veikiamas argumentas inkrementinio proceso pabaigoje neįgyja minėto požymio, šis požymis egzistuoja tik *in potentia* pačiame procese.

Komplementiniai būsenos antriniai predikatyvai

Komplementiniai būsenos antriniai predikatyvai vartojami su veiksmažodžiais, perteikiančiais kompleksinę predikaciją, į kurios sudėtį įeina askriptyvinis predikatas (*x yra y*), kuris pats yra aukštesnio, episteminę nuostatą arba šnekos aktą žyminčio predikato argumentas. Bendra pagrindinės predikacijos reikšmė: „manyti, teigti, pripažinti, kad kažkas yra kažkoks“.

*Mane **pastorium** pavadino ponia, kurios seneliai kadaise valdė šį dvarą.*

Petras Dirgėla, 2008, DLKT

*Mudu niekada atvirai apie tai nesame išsikalbėję, išsipasakoję, nors laikėme save **draugais**.*

Vytautas Girdzijauskas, 2000, DLKT

*Tuomet teismas Konkurencijos tarybos nutarimą pripažino **teisėtu**.*

Lietuvos rytas, 2002, DLKT

Panašaus tipo komplementiniai antriniai predikatyvai vartojami su potencialiai performatyviniais veiksmažodžiais, tokiais kaip *(pa)vadinti* ,duoti arba taikyti kam nors vardą', *paskirti* ,pavesti kam nors funkciją':

*Bet didžiuma pedagogų stengėsi įtikinti striukiui Ringei, kurį mes, mokiniai, vadinome tiesiog **Pipiru**.*

Jurgis Kunčinas, 2000, DLKT

*Mane šiandien paskyrė **valgyklos vedėja**, taigi ir alga bus daug didesnė.*

Rimas Lonskis, 1999, DLKT

Komplementiniai rezultatiniai antriniai predikatyvai

Šio tipo antriniai predikatyvai eina vos kelių veiksmažodžių komplementais: tai veiksmažodžiai *(pa)daryti* ir *(pa)versti*, kurie jungčių *tapti*, *virsti* kauzatyviniai atitikmenys:

*Jų besaikis vartojimas daro kalbą ne aiškesnę, o tik daug **nesuprantamesnę**.*

Bernardinai, 2006, DLKT

*Geografinė Aleksandrijos padėtis pavertė ją **prekeivių kryžkele** [...]*

Neringa Lūžienė, 2005, DLKT

Veiksmažodžio *(pa)daryti* atveju būdvardžio derinimas linksniu su kontroliuojančiu pagrindinio sakinio argumentu yra privalomas normintoje kalboje, bet nenormintoje vartosenoje dažnas ir žymėjimas įnagininku:

*Cha, bet ir nebūtina jų padaryti visiškai **laimingų**.*

Saulius Tomas Kondrotas, 2004, DLKT

*Visų žmonių nepadarysi **laimingais**.*

Vytautas Kubilius, 2006, DLKT

Su *paversti*, atrodo, visais atvejais galimas tik įnagininkas:

*Ordinas pavertė **visuomeniškais** net asmeniškiausius ir intymiausius žmogaus veiksmus ir šitaip suteikė jiems aukštesnę prasmę.*

Saulius Spurga, 2000, DLKT

Tarpiniai atvejai tarp depiktyvinių ir rezultatinių antrinių predikatyvų

Kūno poziciją žyminčiai būdvardžiai, tokie kaip *stačias*, *gulščias*, *aukštielninkas*, *kniūbščias* su kūno poziciją ir kūno pozicijos pakeitimo veiksmažodžiais rodo dvejopą morfosintaksinę traktuotę. Nesvarbu, ar veiksmažodis žymi statinę poziciją (*gulėti*) ar pozicijos pakeitimą, vartojama arba būdvardinė, arba prieveiksminė forma:

*Kibirai išsilieja, o pats drybso **kniūbščias**.*

Raimundas Kašauskas, 1995, DLKT

Gulkis kniūbščias, glauskis prie žemės!

Jurgis Buitkus, 2008, DLKT

Ant vienos lovos guli aukštiekninkai užvirtęs vyrukas ir tampo armoniką.

Birutė Pūkelevičiūtė, 2003, DLKT

Vėl labai palengva išsitiesė aukštiekninkas.

Romualdas Granauskas, 1998, DLKT

Tarpinė pozicija veikiausiai remiasi kūno pozicijos veiksmažodžių semantiniais ypatumais: kadangi jie žymi motorinę pozicijos kontrolę, pozicijos kauzacija yra nuolatinė, ne kulminacinė, kaip daugumos rezultatų (*nudažyti raudonai, prisemti pilną/pilnai*) atveju.